

"Not Guilty!" - THE PRISONER CRIES WITH JOY

<https://famous-trials.com/lizzieborden/1437-home>

Θέμα ερευνητικής εργασίας:

Ο ρόλος των ενόρκων στην ποινική δίκη

Γράφουσα: Χαρέλα Άννα Μαρία

Απόφοιτη Τμήματος Νομικής ΑΠΘ-Ασκούμενη Δικηγόρος Θεσσαλονίκης

Επιβλέπουσα: Μπιτζανάκη Χριστίνα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΘΕΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΝΝΟΜΗ ΤΑΞΗ
- II. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ
- III. ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΡΘΡΩΝ ΤΟΥ ΚΩΔΙΚΑ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
- IV. ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ
- ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΘΕΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΝΝΟΜΗ ΤΑΞΗ

Αδιαμφισβήτητα, ο θεσμός των ενόρκων κατά την απονομή της ποινικής δικαιοσύνης συνιστά το αποτύπωμα της αρχής της λαϊκής κυριαρχίας και του φιλελευθερισμού στη δικαστική λειτουργία και συνάμα το όριο «ελέγχου» της. Πράγματι, ακόμη και για όσους τίθενται υπέρ της κατάργησης του θεσμού θεωρώντας ότι δεν εξυπηρετείται ο σκοπός που η εισαγωγή του κάποτε επιτελούσε, αναντίρρητο είναι πως διά αυτού εξομαλύνεται η απουσία του λαϊκού στοιχείου, άλλως η έλλειψη δημοκρατικής νομιμοποίησης των φορέων που απαρτίζουν τη δικαστική λειτουργία¹. Σε αντιδιαστολή με τη νομοθετική και εκτελεστική, όπου ο κυρίαρχος λαός έστω έμμεσα εκφράζει τη βούληση του μέσω της εκλογικής διαδικασίας και διά αντιπροσώπων.

Οι δικαστές δεν εκλέγονται, διορίζονται με διαγωνισμό και η εξέλιξη τους στις ανώτερες και ανώτατες βαθμίδες των δικαστικών συνθέσεων συναρτάται με τη συμπλήρωση των απαιτούμενων χρονικών ορίων. Συνεπώς, αν εξαιρεθεί η περίπτωση της επιλογής της ηγεσίας των ανώτατων δικαστηρίων της χώρας από το Υπουργικό Συμβούλιο (ΥΣ) σύμφωνα με το άρθ. 90§3 του Συντάγματος, αυτοί απολαύουν πλήρους ανεξαρτησίας από την κυβέρνηση. Το σώμα των ενόρκων τελικώς έρχεται για να αποτελέσει το αντίβαρο στη διατήρηση των λεπτών ισορροπιών μεταξύ κράτους-πολίτη². Με έναν ιδιαίτερα απλοϊκό ορισμό ως ένορκος χαρακτηρίζεται *ο κάθε πολίτης, που πληρουμένων των προϋποθέσεων που ορίζει ο νόμος (ΚΠΔ) δύναται να συμβάλει στην εκτέλεση δικαστικού έργου και αποτελώντας μέλος του εκάστοτε δικαστικού σχηματισμού να διαμορφώσει δικανική κρίση, να αποφασίσει σχετικά με την ενοχή και την ποινή του κατηγορουμένου, δηλαδή με την καταδίκη ή την αθώωση αυτού.*

1. Βλ. Κ. ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΣ, Συνταγματικό Δίκαιο 2016, 355-356

2. Βλ. Κ. ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΣ, Συνταγματικό Δίκαιο 2016, 353-355

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΝΟΡΚΩΝ ΣΤΗΝ ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΗ

Στην ελληνική έννομη τάξη, σήμερα, συναντώνται τα λεγόμενα *Μικτά Ορκωτά Δικαστήρια* (*Μικτά Ορκωτά Δικαστήρια* και *Μικτά Ορκωτά Εφετεία* στο εξής ΜΟΔ και ΜΟΕ) τα οποία συντίθεται τόσο από τακτικούς, όσο και από λαϊκούς δικαστές, δηλαδή ενόρκους και δικάζουν σε ενιαίο σώμα με σύνθεση 3-4 υπέρ των ενόρκων (άρθ.7 ΚΠΔ) και οι αποφάσεις λαμβάνονται από κοινού. Η συγκρότηση των παραπάνω δικαστηρίων αποβλέπει στην εκδίκαση κακουργημάτων σε πρώτο (ΜΟΔ) και σε δεύτερο βαθμό (ΜΟΕ) (με εξαίρεση τη στερούμενη πρακτικής σημασίας περίπτωση των πολιτικών πλημμελημάτων, που υπάγεται στην αρμοδιότητα του ΜΟΔ άρθ. 109§1β)) και δη σοβαρών, που απειλούνται με ισόβιες ή πρόσκαιρες καθείρξεις και οδηγούν στην κατάφωρη (πάντως δικαιολογημένη) παραβίαση της προσωπικής ελευθερίας των δραστών, όπως η *ανθρωποκτονία εκ προθέσεως* (άρθ. 299 ΠΚ), η *παιδοκτονία* (άρθ. 303 ΠΚ), η *θανατηφόρα έκθεση* (άρθ.306§2β)), η *βαριά σκοπούμενη σωματική βλάβη* (άρθ. 310§2 εδ .β'), τα κακουργήματα του 19^{ου} κεφαλαίου του ΠΚ (άρθ.336 επ.) και εν γένει αφαιρετικά όσα κακουργήματα εκφεύγουν της αρμοδιότητας των τριμελών και μονομελών εφετείων (άρθ. 109 ΚΠΔ και 97§1 και 2 Συντάγματος)³. Στο πεδίο της αρμοδιότητας και ειδικότερα της συνάφειας, άξια παρατήρησης είναι η διάταξη του άρθ.111§4 ΚΠΔ όπου το τριμελές εφετείο διατηρεί την αρμοδιότητα του κατά την εκδίκαση των άρθ. 187, 187Α και 187Β, ακόμη και όταν υπάρχουν συναφή βαρύτερα κακουργήματα, όπως π.χ. ανθρωποκτονία εκ προθέσεως, για την εκδίκαση του οποίου κανονικά αρμόδιο είναι το ΜΟΔ. Υποστηρίζεται πάντως και το αντίθετο, δηλαδή σε μία τέτοια περίπτωση αρμόδιο θα έπρεπε να είναι το ανώτερο, εν προκειμένω αποκλειστικά το ΜΟΔ (άρθ. 129§2 ΚΠΔ), δεδομένης της υιοθέτησης από τον νομοθέτη του κριτηρίου υπέρ του «ανώτερου» δικαστηρίου και όχι υπέρ του δικαστηρίου που δικάζει το βαρύτερο έγκλημα⁴. Δικαιολογητικός πάντως λόγος της ρύθμισης είναι η αποφυγή επηρεασμού των ενόρκων από όσους κατηγορούνται για την τέλεση των αξιόποινων πράξεων των άρθ.187 επ., καθώς ο κίνδυνος εδώ παρουσιάζεται αρκετά αυξημένος, βάσει των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των εν λόγω πράξεων. Παρά τις θεωρητικές διχογνωμίες, στην πράξη τα πράγματα είναι σαφή και στρέφονται υπέρ της αρμοδιότητας των τριμελών εφετείων (βλ. σχετικά με την πρόσφατη δίκη της Χρυσής Αυγής, όπου εκτός του εγκλήματος της σύστασης και ένταξης σε εγκληματική οργάνωση συνεκδικάστηκαν και τα εγκλήματα της ανθρωποκτονίας του Παύλου Φύσσα, της απόπειρας ανθρωποκτονίας του Αμπουζίντ Εμπάρκ και της απόπειρας ανθρωποκτονίας στελεχών του ΚΚΕ και μελών του ΠΑΜΕ από το Τριμελές Εφετείο Κακουργημάτων και οι εφέσεις κατά των καταδικαστικών αποφάσεων αυτού ασκήθηκαν κατά συνέπεια στο Πενταμελές Εφετείο).

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΝΟΡΚΩΝ ΣΤΗΝ ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΗ

Συνοψίζοντας προς το παρόν για το εύρος της αρμοδιότητας των ορκωτών δικαστηρίων στην Ελλάδα, το ΜΟΕ δικάζει μόνο σε δεύτερο βαθμό, τις εφέσεις που ασκούνται κατά των αποφάσεων του ΜΟΔ. Η έτερη κατηγορία ορκωτών δικαστηρίων είναι τα *αμιγή* κι εδώ πράγματι οι ένορκοι εκφέρουν εντελώς μόνοι τους τη δικαστική κρίση και ο ρόλος του τακτικού δικαστή είναι αποκλειστικά συντονιστικός. Ειδικότερα, προσανατολίζεται στη διεύθυνση της συζήτησης και στη λήψη αποφάσεων επί διαδικαστικών-δικονομικών ζητημάτων για τα οποία οι ένορκοι στερούνται νομικών γνώσεων (π.χ. αναρμοδιότητα) Αυτός ο τύπος ορκωτών δικαστηρίων δεν υφίσταται πλέον στην ελληνική έννομη τάξη⁵.

II. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Ο θεσμός των ενόρκων στη χώρα μας δεν είναι πρόσφατος, τουναντίον έχει μακράιωνη και αδιάκοπη παρουσία στην ελληνική δικαιοσύνη. Στηρίζει την ιστορική του αναγωγή στην αρχαία Ελλάδα και συγκεκριμένα στην εποχή του Σόλωνα, όπου περί τον 6^ο αιώνα π.Χ., συστάθηκε το λαϊκό δικαστήριο της *Ηλιαίας*. Το τελευταίο αποτελούμενο από 6.000 πολίτες, τους *ηλιαστές*, που εκλέγονταν κατόπιν κλήρωσης συνιστά την πιο άμεση συμμετοχή του λαού στα δικαστικά έργα είναι κατά κυριολεξία μία λαϊκή δικαιοσύνη. Με τον τρόπο αυτόν περιορίζεται η εξουσία των αρχόντων και μετέπειτα των έξι θεσμοθετών, και στην ουσία αποκλείονται από την εκφορά της δικαστικής κρίσης. Η συλλογικά εκφραζόμενη δικαστική κρίση είναι απόρροια της επικρατούσας, την εποχή εκείνη, αντίληψης πως η έκβαση των ιδιωτικών υποθέσεων είναι και πρέπει να είναι ζήτημα συλλογικού ενδιαφέροντος. Σε αντίθεση με τα σημερινά δεδομένα, όπου ο άμεσα ενδιαφερόμενος, ο φορέας του θιγόμενου εννόμου αγαθού πρέπει να κινητοποιηθεί και μόνο αυτός νομιμοποιείται ως προς την έγερση π.χ. αγωγής (με εξαίρεση τις ποινικές υποθέσεις όπου τα αυτεπαγγέλτως διωκόμενα εγκλήματα εντείνουν το ενδιαφέρον ολόκληρης της Πολιτείας) εκείνη την εποχή η αγωγή ήταν λαϊκή και ο καθένας νομιμοποιούνταν στην άσκηση αυτής προκειμένου να ικανοποιηθεί ο θιγόμενος πολίτης¹. Στην Αθήνα του 5^{ου} αιώνα π.Χ. παρατηρείται η διάκριση των αγωγών σε ιδιωτικές και δημόσιες. Τις τελευταίες εγείρει οποιοσδήποτε πολίτης δεν έχει εκπέσει από τα δικαστικά του δικαιώματα και επί της ουσίας υποκαθιστά το ρόλο που σήμερα επιτελεί η εισαγγελική αρχή.

3. Βλ. Α. ΠΑΠΑΔΑΜΑΚΗΣ, Ποινική Δικονομία 2019, 49-50

4. Βλ. Α. ΠΑΠΑΔΑΜΑΚΗΣ, Ποινική Δικονομία 2019, 82-83

5. Βλ. Κ. ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΣ, «Αιρετοί δικαστές και ΑΟΔ», δημοσιευμένο στο SSRN

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΝΟΡΚΩΝ ΣΤΗΝ ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΗ

Επιταγή της εποχής είναι η προστασία και εφαρμογή των νόμων από όλους και όχι η ανάθεση τους σε κάποιον δημόσιο κατήγορο-επαγγελματία. Στους άρχοντες ανήκει το στάδιο δικαστικής διερεύνησης και η προεδρεία στα τμήματα της Ηλιαίας. Παρά την άμεση συμμετοχή των πολιτών στα δικαστικά έργα, η δράση της Ηλιαίας δεν ήταν ιδεατή και κατά τον επόμενο αιώνα εκδηλώθηκαν οι παθογένειες ενός δικαστικού συστήματος, όπου η παντοδυναμία του λαού δε συνυφαίνεται πάντα με το περί δικαίου αίσθημα, αλλά υποκινείται από οικονομικά κριτήρια (κίνητρο γίνεται ο ηλιαστικός μισθός την εποχή του Κλέωνος), από τη δράση των δημαγωγών αλλά και από τάσεις εκδίκησης, με συνέπεια να αυξάνονται οι προπετείς καταγγελίες και οι αβάσιμες κατηγορίες².

Η επανεμφάνιση των ενόρκων τοποθετείται χρονικά στην Αγγλία (1116) και στη Γαλλία (1789) μετά τη Γαλλική επανάσταση, ως απαίτηση των σοβαρών κοινωνικών αναταράξεων, που οδήγησαν στην αποδοκιμασία των δικαστών, οι οποίοι θεωρούνταν διορισμένοι υπάλληλοι του βασιλιά και συνεπώς έπρεπε να ανατραπούν καθώς δεν υπήρχε πλέον καμία εμπιστοσύνη στην κρίση των επαγγελματιών δικαστών, ήτοι των υπηρετών του Στέμματος. Αυτό το κλίμα δυσπιστίας ανέδειξε την ανάγκη της λαϊκής παρουσίας στα δικαστικά έργα για την άρση των αυθαιρεσιών που σημειώνονταν εκ μέρους της βασιλικής-μοναρχικής εξουσίας και αποτέλεσε σημαντική ιστορική κατάκτηση. Έτσι και ο Άγγλος δικαστής και θεωρητικός λόρδος Denzin υποστήριξε: *«Κανένας τύραννος δεν μπορεί να ανεχθεί, η ελευθερία των υπηκόων του να βρίσκεται στα χέρια δώδεκα συμπολιτών τους. Για αυτό και ο θεσμός των ενόρκων είναι κάτι παραπάνω από ένα όργανο δικαιοσύνης κι από ένα συστατικό της συνταγματικής τάξης: Είναι ο πυρσός που στέλνει το μήνυμα ότι η ελευθερία ζει»*³.

Στη χώρα μας, με τη Γ' Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας και το Σύνταγμα του 1827 εισήχθη ξανά ο θεσμός των ορκωτών δικαστών. Το άρθρο 137 προέβλεπε: *« Οι ορκωτοί δικασταί είναι δεκτοί η Βουλή να φροντίση με ιδιαίτερον νόμον να συστήση αυτούς»* Η εν λόγω συνταγματική επιταγή μετουσιώθηκε τελικά σε πράξη το 1834 μαζί με τη δημοσίευση του Ποινικού Κώδικα του *Μάουρερ (Maurer)* και το 1848 συστάθηκαν τα λεγόμενα *κακουργιοδικεία* ανά ένα σε κάθε περιφέρεια των δύο εφετείων που υπήρχαν τότε (στην Αθήνα και στην Τρίπολη, που μετατέθηκε στη συνέχεια στο Ναύπλιο), ήταν δεκαμελή, αμιγή ορκωτά ενώ οι κατάλογοι των ενόρκων συντάσσονταν από τους δημάρχους. Τα κακουργιοδικεία υφίσταντο στην ελληνική πραγματικότητα έως το 1967, οπότε και η επιβολή του δικτατορικού καθεστώτος της Χούντας των συνταγματαρχών δε συμβάδιζε πλέον με την ελευθερία της λαϊκής έκφρασης και του πλουραλισμού, πολλώ δε μάλλον στον τομέα της δικαιοσύνης. Έτσι, οι αποχρώντες πολιτικοί λόγοι οδήγησαν στην οριστική εξάλειψη του θεσμού, ενώ και κατά την περίοδο της Μεταπολίτευσης που ακολούθησε τα αμιγή ορκωτά

δικαστήρια δεν επανασυστάθηκαν χωρίς να έχει διασαφηνιστεί ο πραγματικός λόγος. Ίσως, η σταθεροποίηση του δημοκρατικού πολιτεύματος τις επόμενες δεκαετίες να αποτέλεσε εχέγγυο, θεμέλιο εμπιστοσύνης προς την αμερόληπτη και ουδέτερη κρίση των τακτικών δικαστών και να άμβλυε την απαίτηση για ύπαρξη αμιγών ορκωτών δικαστηρίων.

-
1. Βλ. Μ. UMBERT, Πολιτικοί και Κοινωνικοί Θεσμοί της Αρχαιότητας 2012, 77-78
 2. Βλ. Μ. UMBERT, Πολιτικοί και Κοινωνικοί Θεσμοί της Αρχαιότητας 2012, 154-157
 3. Βλ. Ν. ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗΣ, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης 2020, 142

III. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΑΡΘΡΩΝ ΤΟΥ ΚΠΔ

Μετά τη σύντομη, αλλά με έμφαση στις πιο κομβικές ανά τους αιώνες στιγμές, ιστορική αναδρομή του θεσμού σειρά έχει η κατ' ιδίαν ανάλυση των διατάξεων του ΚΠΔ, στον οποίο το θέμα ρυθμίζεται εξαντλητικά. Δεν είναι τυχαίο, άλλωστε, που ο δικονομικός νομοθέτης αφιέρωσε 31 άρθρα, τα οποία ολοκληρώνουν το τρίτο τμήμα «Ειδικοί κανόνες διαδικασίας» του τέταρτου βιβλίου (**Διαδικασία στο ακροατήριο**) του Κώδικα. Έτσι, το τρίτο κεφάλαιο του τρίτου τμήματος αποτελείται από τα άρθρ. 377-408 και αφιερώνεται στους ειδικούς κανόνες διαδικασίας στα Μικτά Ορκωτά Δικαστήρια. Το ενδιαφέρον εδώ εντοπίζεται κατευθείαν στο άρθρ. 379, το οποίο τιτλοφορείται ως εξής «*Προσόντα των ενόρκων*» και προβλέπονται οι θετικές, όπως θα μπορούσαμε να τις ονομάσουμε, προϋποθέσεις απόκτησης της ιδιότητας του ενόρκου. Η ύπαρξη της ελληνικής ιθαγένειας στα πρόσωπα των ενόρκων, η συμπλήρωση ενός ανώτατου ηλικιακού ορίου, η κατοχή τουλάχιστον απολυτηρίου λυκείου και η μη στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων αποτελούν τους βασικούς άξονες, που θα προσδιορίσουν την επιλογή των υποψήφιων ενόρκων και συμβαδίζουν με το αυξημένο ποσοστό ευθύνης της θέσης που πρόκειται, έστω και πρόσκαιρα, να καταλάβουν. Συνεπώς, ο νομοθέτης επιδεικνύει μια εκ των προτέρων εμπιστοσύνη σε πρόσωπα, που έχοντας την ελληνική ιθαγένεια έχουν αφομοιώσει εις βάθος την κοινωνικό-πολιτική δομή της χώρας στην οποία ζουν, που με γνώμονα τη συμπλήρωση του 30^{ου} έτους της ηλικίας τους (στα ΜΟΔ) και του 40^{ου} (στα ΜΟΕ) παρουσιάζουν έναν υψηλό δείκτη ωριμότητας που θα στηρίξει, ως αναμένεται μία εκλογικευμένη πορεία σκέψεων και αποφάσεων στη διάρκεια της δίκης, απαλλαγμένη από την παρορμητική και επιρρεπή σε συναισθηματικές εξάρσεις νεανική φύση, όπως και από την έλλειψη επαφής με την κοινωνική πραγματικότητα.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΝΟΡΚΩΝ ΣΤΗΝ ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΗ

Από την αντίστροφη κατεύθυνση, όμοια δικαιολογητική βάση εντοπίζεται και στον ηλικιακό περιορισμό προς τα άνω, καθώς οι ένορκοι δε θα πρέπει να έχουν υπερβεί το 70^ο έτος της ηλικίας τους, ώστε να έχουν απωλέσει όσο το δυνατόν μικρότερο ποσοστό οξύνοιας, παρατηρητικότητας και να κατέχουν κάποια σημαντικά αποθέματα ενέργειας. Εξάλλου, συνυφαίνεται ο περιορισμός και με τα γενικά ηλικιακά όρια συνταξιοδότησης. Όσον αφορά το μορφωτικό επίπεδο των ενόρκων, εισάγεται ένα τεκμήριο επαρκούς μόρφωσης υπέρ των Ελλήνων πολιτών που κατέχουν τουλάχιστον απολυτήριο λυκείου κι επομένως είναι σε θέση να αντιληφθούν βασικές νομικές έννοιες και προβληματικές και να ακολουθήσουν τη ροή της διαδικασίας στο ποινικό ακροατήριο δίχως να αποπροσανατολιστούν. Βεβαίως, δανειζόμενοι όρο νομικής επιστήμης, θα λέγαμε πως το τεκμήριο κάθε άλλο παρά αμάχητο είναι, δεδομένου ότι στην πράξη τα νομικά ζητήματα είναι τόσο πολύπλοκα, που ταλανίζουν μέχρι και τους ίδιους τους δικαστές, πόσο μάλλον ανθρώπους που δεν έχουν τις απαραίτητες γνώσεις ούτε καθημερινή τριβή με νομικά ζητήματα. Αυτό αποτελεί κι ένα εκ των πολλών μειονεκτημάτων του θεσμού, όπως θα αναπτυχθεί ενδελεχώς παρακάτω.

Η τελευταία προϋπόθεση, που αποτυπώνεται μάλιστα με αρνητικό τρόπο είναι η αποστέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων στα πρόσωπα των ενόρκων. Το εν λόγω κώλυμα, βεβαίως, από τις μεταβολές που επήλθαν στον νέο ΠΚ με το ν.4619/2019 παύει να έχει οποιαδήποτε πρακτική αξία από εδώ και στο εξής, δεδομένου ότι η αποστέρηση πολιτικών δικαιωμάτων, ως παρεπόμενη ποινή, που για αρκετές δεκαετίες προβλεπόταν στα άρθρα 59-66 του προϊσχύσαντος ΠΚ του 1951 κι εφαρμοζόταν απαρέγκλιτα από τα δικαστήρια καταργήθηκε ολοκληρωτικά, καθώς κρίθηκε πλέον ως παρωχημένη (βλ. Αιτιολογική Έκθεση του σχεδίου νόμου «Κύρωση του Ποινικού Κώδικα» για το ν.4619/2019). Η ίδια συνέπεια, δηλαδή η κατάργηση της αποστέρησης των πολιτικών δικαιωμάτων, ως παρεπόμενη ποινή επιβάλλεται και ως προς κάθε ειδικό ποινικό νόμο με βάση το άρθρ. 463§5 ΠΚ. Ούτως εχόντων των πραγμάτων, η μοναδική περίπτωση κάποιος να αποκλειστεί από εδώ και στο εξής από τη θέση του ενόρκου, ως συνέπεια της αποστέρησης στο πρόσωπο του των πολιτικών δικαιωμάτων του εμφανίζεται αυτή κατά την οποία, θα έχει προβλεφθεί από την εκλογική νομοθεσία κάποιο τέτοιο κώλυμα (π.χ. εκλογιμότητας) λόγω της διάπραξης ορισμένου εγκλήματος, με το οποίο και θα καταδικάζεται αμετάκλητα. Έως την ψήφιση ορισμένου τέτοιου νόμου από τον εκλογικό νομοθέτη και έως την αμετάκλητη καταδίκη ορισμένου υποψήφιου ενόρκου, σε κάποιο αναφερόμενο στο νόμο αυτό, έγκλημα, η ρύθμιση του άρθρ. 379 ΚΠΔ ως προς την αποστέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων καθίσταται γράμμα κενό και κατά συνέπεια χρήζει μεταβολής. Εντούτοις, αν αναλογιστεί κανείς ότι η παρεπόμενη ποινή της

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΝΟΡΚΩΝ ΣΤΗΝ ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΗ

αποστέρησης των πολιτικών δικαιωμάτων, είτε ολική είτε μερική, ήταν απότοκος της επιβολής στερητικής της ελευθερίας ποινής, όπου για την καταδίκη σε θάνατο ή σε ισόβια κάθειρξη προβλεπόταν αυτοδίκαιη αποστέρηση (αρ.59 ΠΚ 1951), σε πρόσκαιρη κάθειρξη πρόσκαιρη αποστέρηση για 2 έως 10 έτη (αρ.60 ΠΚ 1951), σε φυλάκιση αποστέρηση για 1 έως 5 έτη υπό τις προϋποθέσεις που έθετε το άρθρο 61 του ΠΚ 1951, εκτός αν υπήρχε ειδικότερη νομοθετική πρόβλεψη, ενώ το δικαστήριο διατηρούσε τη δυνατότητα να επιβάλει μερική αποστέρηση ορισμένων εκ των αναφερόμενων στο αρ. 63 ΠΚ 1951 αν «από το είδος της πράξης και τις λοιπές περιστάσεις αποκλείεται το ενδεχόμενο να γίνει κατάχρηση των δικαιωμάτων που διατηρούνται», γίνεται ευχερώς αντιληπτό ότι την ίδια ακριβώς λογική ακολουθεί το άρθρο 381 ΚΠΔ, όπου προβλέπεται ότι : «Δεν είναι ισοβίως ικανοί να εκτελούν τα καθήκοντα του ενόρκου, ανεξάρτητα αν αποκαταστάθηκαν ή όχι, εκείνοι που καταδικάστηκαν αμετάκλητα για οποιοδήποτε έγκλημα από δόλο σε ποινή στερητικής της ελευθερίας τους πάνω από τρεις μήνες.»¹ Επομένως, η ισόβια ανικανότητα των καταδικασθέντων σε στερητική της ελευθερίας ποινή πάνω από 3 μήνες για οποιοδήποτε έγκλημα τελούμενο από δόλο καθιστά στο μεγαλύτερο ποσοστό άνευ σημασίας την εξάρτηση του κωλύματος από την κατάργηση της παρεπόμενης ποινής της αποστέρησης, αφού στο ίδιο σχεδόν αποτέλεσμα καταλήγουμε, είτε με τον έναν, είτε με τον άλλον δρόμο, καθώς η αποστέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων για όσο ίσχυε ήταν συνάρτηση της επιβολής φυλάκισης ή κάθειρξης ή περιορισμού σε ψυχιατρικό κατάσταση. Παρόλα αυτά, η κατάργηση της εν λόγω παρεπόμενης ποινής έχει λειτουργήσει ευεργετικά, υπό την έννοια ότι δεν υπάρχει πλέον κώλυμα εκλογιμότητας ενόρκου, για τον καταδικασθέντα σε φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους για έγκλημα αμέλειας, το οποίο από τον τρόπο τέλεσης του αποκαλύπτει ηθική διαστροφή του δράστη. Αυτή είναι μία από τις περιπτώσεις που υπάγονταν στο άρθρο 61 του Προϊσχ. ΠΚ (καθώς δεν διέκρινε στην επιβολή φυλάκισης αν αυτή επιβάλλεται για έγκλημα τελούμενο από δόλο ή αμέλεια), βάσει του οποίου μπορούσε να επιβληθεί δυνητικά η παρεπόμενη ποινή της αποστέρησης για 1 έως 5 έτη. Βεβαίως, πρέπει να επισημανθεί εδώ, ότι μία τέτοια περίπτωση, όπου κανείς θα καταδικαζόταν για έγκλημα αμέλειας το οποίο θα φανέρωνε ηθική διαστροφή του, φαίνεται εξαιρετικά σπάνια. Σε θεωρητικό επίπεδο, ωστόσο πλέον, αυτή η περίπτωση εκφεύγει της ρυθμιστικής απαγόρευσης του άρθρου 381 του ΚΠΔ, καθώς δεν υπάρχει καταδίκη για έγκλημα δόλου, και κάποιος υποψήφιος ένορκος που υπό το προγενέστερο νομοθετικό καθεστώς ίσως θα αδυνατούσε να αναλάβει τα καθήκοντα του, πλέον δύναται ακώλυτα.

Προσωρινή ανικανότητα στην ανάληψη καθηκόντων ενόρκου, από την άλλη, προβλέπει το άρθρο 382 ΚΠΔ : «Δεν είναι προσωρινά ικανοί να εκπληρώσουν τα

καθήκοντα του ενόρκου: α) εκείνοι που παραπέμφθηκαν για οποιοδήποτε έγκλημα από δόλο για το οποίο ο νόμος προβλέπει ποινή στερητική της ελευθερίας τουλάχιστον τριών μηνών, β) εκείνοι που βρίσκονται σε δικαστική συμπάρασταση, γ) εκείνοι σε βάρος των οποίων εκδόθηκε ένταλμα σύλληψης ή προσωρινής κράτησης ή διατάχτηκε κατ' οίκον περιορισμός με ηλεκτρονική επιτήρηση ή επιβλήθηκαν περιοριστικοί όροι δ) οι ασθενείς διανοητικά, ε) οι τυφλοί, οι κουφοί ή άλαλοι.» Να σημειωθεί σε αυτό το σημείο πως υπό την ισχύ του προηγούμενου ΚΠΔ (1951) ήταν προσωρινά ανίκανοι και όσοι είχαν πτωχεύσει, ωστόσο αποκατασταθούν, ενώ πλέον αυτή η περίπτωση απαλείφθηκε και αντικαταστάθηκε προσφάτως με το ν. 4637/2019 από την περ. γ', η οποία προβλέπει προσωρινή ανικανότητα για όσους έχει εκδοθεί εις βάρος τους ένταλμα σύλληψης ή προσωρινής κράτησης ή διατάχτηκε κατ' οίκον περιορισμός με ηλεκτρονική επιτήρηση ή επιβλήθηκαν περιοριστικοί όροι. Εισάγεται συνεπώς μία ρύθμιση στο χώρο του προληπτικού ποινικού δικαίου και συνυφαίνεται με το προδικαστικό στάδιο της κύριας ανάκρισης. Μπορεί ο κατηγορούμενος να μην έχει καν παραπεμφθεί ακόμη, αλλά οι συγκεκριμένες ανακριτικές αποφάσεις προσανατολίζονται στη σοβαρότητα του υπό κρίση εγκλήματος και στις επαρκείς ενδείξεις ενοχής. Συνεπώς αυτό το προσωρινό κώλυμα δεν μπορεί να κριθεί αδικαιολόγητο.

Ακόμη μια σημαντική διάταξη όσον αφορά τα κωλύματα των ενόρκων είναι αυτή του άρθρου 380 του ΚΠΔ, όπου η ιδιότητα ορισμένων προσώπων επιφέρει την αδυναμία ανάληψης καθηκόντων ενόρκου, είτε ισόβια, είτε προσωρινά ανάλογα με τη διάρκεια αυτής. Ειδικότερα: «Δεν μπορούν να είναι ένορκοι: α) *ισοβίως οι κληρικοί κάθε θρησκεύματος και κάθε γενικά βαθμού καθώς και οι μοναχοί, β) προσωρινά και όσο διαρκεί η ιδιότητά τους ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ο Πρωθυπουργός, οι Αντιπρόεδροι της Κυβέρνησης, οι Υπουργοί, οι Υφυπουργοί, οι Γενικοί Γραμματείς των Υπουργείων, οι βουλευτές, οι κάθε βαθμίδας καθηγητές πανεπιστημίων, οι Περιφερειάρχες και Αντιπεριφερειάρχες, οι διπλωματικοί υπάλληλοι, οι ισόβιοι δικαστικοί λειτουργοί κάθε κατηγορίας και οι πάρεδροι, το κύριο προσωπικό του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, οι Δήμαρχοι, οι Πρόεδροι κοινοτήτων και οι υπάλληλοι της γραμματείας όλων των δικαστηρίων και εισαγγελιών.»*

Σχετικά με τις διαδικαστικές προβλέψεις περί συγκρότησης των μικτών ορκωτών δικαστηρίων και εφετείων (άρθρο 378), κατάρτισης των ετήσιων γενικών καταλόγων και εκλογής ενόρκων για την κάθε σύνοδο (άρθρα 383 και 385), οι διατάξεις είναι λεπτομερείς και εξαντλητικές και δεν συγκεντρώνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για περαιτέρω ανάλυση. Αυτό που αξίζει να αναφερθεί είναι ότι ελλείπει των προσόντων του αρ. 379 ή ύπαρξης ανικανότητας, είτε προσωρινής, είτε οριστικής των αρ. 380 έως 382, προβάλλονται καθ' όλη τη διάρκεια από την κατάρτιση έως την κλήρωση των ονομάτων και μέχρι την ανάγνωση τους στο ακροατήριο (αρ.399), διαφορετικά η ακυρότητα θεραπεύεται. Ακόμη, μπορούν αυτά

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΝΟΡΚΩΝ ΣΤΗΝ ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΗ

να προβληθούν και μάλιστα, μόλις οι ένορκοι κληθούν από τον εισαγγελέα πρωτοδικών για να κάνουν δήλωση, υποχρεούνται προς τούτο, ειδάλλως, αν παραλείψουν ή αποκρύψουν την αλήθεια τιμωρούνται με φυλάκιση έως 1 χρόνο ή χρηματική ποινή (άρθρο 387 παρ.4). Όσοι κληρώθηκαν ενώ αντιμετωπίζουν κάποιο κώλυμα ή δεν έχουν τα προσόντα του αρ. 379, όπως είναι λογικό μετά την ανάγνωση των ονομάτων τους στο ακροατήριο, διαγράφονται.

Τα άρθρα 391 και 392 αναφέρονται στην υποχρέωση των ενόρκων να εμφανίζονται ενώπιον των τακτικών δικαστών την ημέρα που αρχίζει η σύνοδος, καθώς και στη δικάσιμο για την οποία έχουν κληρωθεί, για να αναλάβουν τα καθήκοντα τους. Η απουσία τους, αν δεν είναι νόμιμη, ήτοι αν δεν συντρέχουν κάποιες από τις περιπτώσεις της παρ. 3 του άρθρου 391, δεν είναι άμοιρη συνεπειών. Τουναντίον, τιμωρούνται με χρηματική ποινή από 100 έως 200 ευρώ, και η ίδια ποινή επιβάλλεται για κάθε επόμενη απουσία τους. Προς αρωγή τους, προβλέπεται το ένδικο βοήθημα της αίτησης ακύρωσης της απόφασης, το οποίο ομοιάζει αρκετά ως προς τους λόγους με την αίτηση ακύρωσης διαδικασίας που προβλέπεται για τον απόντα κατηγορούμενο τόσο επί πλημμελημάτων (αρ. 341) όσο και επί κακουργημάτων (αρ.435) και ασκείται εντός 15 ημερών από την επίδοση αυτής, αν ο απών ένορκος είχε νόμιμο λόγο απουσίας και λόγω ανυπερέβλητου κωλύματος ή ανωτέρας βίας δεν μπόρεσε να τον γνωστοποιήσει την ημέρα της απουσίας του. Κατά ρητή μάλιστα νομοθετική επιταγή, η άσκηση της αιτήσεως έχει αυτοδίκαιο ανασταλτικό αποτέλεσμα (αρ. 392 παρ. 3). Συνεπώς, από την άσκηση αυτής έως την έκδοση σχετικής απόφασης δεν μπορεί ο λιπένερκος να εξαναγκασθεί στην καταβολή του χρηματικού ποσού. Στο σημείο αυτό, μάλιστα διαφέρει από τις αντίστοιχες διατάξεις των άρθρων 341 παρ. 2 και 435 παρ.2, όπου η υποβολή της αίτησης δεν αναστέλλει την εκτέλεση, εκτός αν αυτό διατάξει ο εισαγγελέας ή το δικαστικό συμβούλιο (ή το δικαστήριο αν συνεδριάζει στην περίπτωση του αρ. 435) μετά από προσφυγή του κατηγορουμένου.

Την πορεία της διαδικασίας διαγράφει το άρθρο 394, σύμφωνα με το οποίο μόλις από την ανάγνωση των ονομάτων των ενόρκων του καταλόγου της δωδεκαήμερης περιόδου συμπληρωθούν 10 από τους παρόντες, τότε μπαίνουν στην κληρωτίδα και κληρώνονται 4 ονόματα, τα οποία μαζί με τους 3 τακτικούς δικαστές (Πρόεδρο Πρωτοδικών και δύο Πρωτοδίκες στο ΜΟΔ και Πρόεδρο Εφετών και δύο Εφέτες στο ΜΟΕ) θα αποτελέσουν την επταμελή σύνθεση, η οποία θα εκδικάσει τη συγκεκριμένη υπόθεση. Στο στάδιο αυτό, οι δικαστές θα πρέπει να εντείνουν την προσοχή τους για να ακολουθήσουν επιμελώς όσα ορίζει ο ΚΠΔ. Κι αυτό γιατί, αν τυχόν συμπληρωθεί ο αριθμός των 10 ενόρκων από τον κατάλογο, ήτοι είναι παρόντες οι πρώτοι δέκα και παρόλα αυτά, ο Πρόεδρος προσθέσει στην κληρωτίδα

ένα ακόμη όνομα ή από αβλεψία του αντικαταστήσει με άλλη σειρά ούτως ώστε να κληρωθεί το όνομα ενός ενόρκου που αναγράφεται παρακάτω π.χ. το 12ο ή το 13ο του καταλόγου, η εκδοθείσα απόφαση θα είναι αναιρετέα. Το νομικό σφάλμα, εν προκειμένω θα συνίσταται στην απόλυτη ακυρότητα της κύριας διαδικασίας, λόγω κακής σύνθεσης δικαστηρίου (αρ. 171 παρ.1α') η οποία συνιστά λόγο αναίρεσης, εξεταζόμενο μάλιστα και αυτεπαγγέλτως (αρ. 510 παρ.1 στοιχείο Α) Το ανωτέρω δεν αποτελεί διόλου σενάριο επιστημονικής φαντασίας, αλλά έχει συμβεί και στην πράξη. Με την υπ' αριθ. **1122 / 2019**² σχετικά πρόσφατη Απόφαση του Ζ' Τμήματος του Αρείου Πάγου, αναιρέθηκε εν όλω Απόφαση του Μικτού Ορκωτού Εφετείου Θεσσαλονίκης, καθώς οι δικαστές που την εξέδωσαν υπέπεσαν ακριβώς στην εν λόγω νομική παράβαση. Το αιτιολογικό της Απόφασης διατυπώθηκε ως εξής:

«Μετά την κρίση από τους τακτικούς δικαστές, ότι οι εφέσεις των αναιρεσιόντων κατηγορουμένων ήταν τυπικά δεκτές, η Πρόεδρος παράγγειλε τη Γραμματέα να διαβάσει τον οικείο κατάλογο των ενόρκων, που είχαν κληρωθεί για το δωδεκάήμερο εκείνης της συνόδου μέχρι να συμπληρωθεί ο αριθμός των δέκα (10) ενόρκων και ταυτόχρονα παράγγειλε στους παρευρισκόμενους στην αίθουσα ενόρκους να ανακοινώσουν την παρουσία τους, κατά την εκκώνηση του ονόματός τους. Στη συνέχεια, όπως αναγράφεται στη σελίδα 5 των πρακτικών, "η Γραμματέας του Δικαστηρίου με δυνατή φωνή διάβασε τον κατάλογο των ενόρκων σύμφωνα με τη σειρά των ονομάτων που είναι γραμμένα σ' αυτόν. Έτσι εμφανίστηκαν παρόντες οι παρακάτω αναφερόμενοι ένορκοι: **1) Κ. Κ., Παρων, 2) Β. Π., Παρων, 3) Τ. Γ., Παρων, 4) Α. Σ., Παρων, 5) Κ. Ι., Παρων, 6) Λ. Β., Παρων, 7) Π. Ε., Παρων, 8) Ζ. Κ., Παρουσα, 9) Β. Π., Παρουσα, 10) Β. Γ., Παρων, 11) Χ. Ε., Παρουσα, 12) Κ. Η., Παρων, 13) Α. Ι., Παρουσα, 14) Ζ. Α., Παρουσα, 15) Γ. Μ., Παρουσα, 16) Α. Α., Απουσα, 17) Γ. Ι., Απων**". Κατόπιν τούτου, η Πρόεδρος έβαλε τα καρτελάκια με τα ονόματα των δέκα (10) πρώτων παρόντων ενόρκων στην κληρωτίδα, χωρίς από κανένα να προβληθεί αντίρρηση ή ένσταση, ανακοινώνοντας, μάλιστα, ότι είναι αναγκαίοι για τη συγκρότηση του Μικτού Ορκωτού Εφετείου Θεσσαλονίκης μόνο τέσσερις (4) ένορκοι, που θα κληρωθούν για να πάρουν μέρος στη συνεδρίαση του Δικαστηρίου. Απ' αυτήν κληρώθηκαν οι αναφερόμενοι στα πρακτικά της προσβαλλόμενης απόφασης τέσσερις ένορκοι, οι οποίοι δεν εξαιρέθηκαν από τους ερωτηθέντες Εισαγγελέα της έδρας και κατηγορουμένους, δηλαδή οι 1) Λ. Β., 2) Α. Ι., 3) Π. Ε. και 4) Κ. Η. (σελ. 7 των πρακτικών). Μεταξύ των τεσσάρων αυτών ενόρκων, οι οποίοι αποτέλεσαν μέλη του Μικτού Ορκωτού Εφετείου Θεσσαλονίκης, που δίκασε την υπόθεση των κατηγορουμένων και ήδη αναιρεσιόντων και εξέδωσε την προσβαλλόμενη καταδικαστική σε βάρος τους απόφαση, ήταν και οι Α. Ι. και Κ. Η., τα ονόματα των οποίων, αναγνώστηκαν, κατά τα ανωτέρω, με σειρά "12" και "13", επί συνόλου δεκαπέντε παρόντων ενόρκων, δηλαδή εκτός των δέκα (10) πρώτων παρόντων ενόρκων, που έπρεπε να τεθούν κατά τη σειρά τους στην κληρωτίδα, για να κληρωθούν στη συνέχεια οι τέσσερις ένορκοι, που θα συμμετείχαν στην επταμελή σύνθεση του άνω Δικαστηρίου. Έτσι, όμως, το Μικτό Ορκωτό Εφετείο Θεσσαλονίκης, που εξέδωσε την προσβαλλόμενη απόφαση, συγκροτήθηκε ακύρως και

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΝΟΡΚΩΝ ΣΤΗΝ ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΗ

δημιουργήθηκε απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας, αφού στην κληρωτίδα, από την οποία κληρώθηκαν οι τέσσερις ένορκοι που αποτέλεσαν μέλη της επταμελούς σύνθεσής του, τέθηκαν ονόματα εκτός του νομίμου αριθμού των δέκα ονομάτων ενόρκων, που βρέθηκαν παρόντες κατά την εκφώνησή τους στο ακροατήριο με τη σειρά του οικείου καταλόγου, κατά παράβαση των προαναφερθεισών διατάξεων, που ρυθμίζουν τη συγκρότηση του εν λόγω Δικαστηρίου...»

Μείζονος σημασίας είναι και η διάταξη του άρθρου 395, όπου προβλέπονται τα ασυμβίβαστα των ενόρκων και μπορούν να προταθούν από τον κατηγορούμενο, τον εισαγγελέα, ακόμη και από τον παριστάμενο για την υποστήριξη της κατηγορίας με αίτηση πριν μπουν στην κληρωτίδα, ενώ προτείνονται και με δήλωση του ίδιου του ενόρκου, ειδάλλως καλύπτονται. Η ύπαρξη ασυμβίβαστου συνυφαίνεται με ορισμένη επαγγελματική ιδιότητα ή συγγενική σχέση στο πρόσωπο του ενόρκου βάσει των οποίων θεμελιώνεται ιδιαίτερο συμφέρον για την έκβαση της συγκεκριμένης υπόθεσης, είτε προς όφελος, είτε σε βάρος του κατηγορούμενου και οι υπόνοιες μεροληψίας που απορρέουν δεν μπορούν να παρακαμφθούν. Εφόσον ο νόμος απαγγέλει ρητά την ακυρότητα και την ίση της, σε περίπτωση μη προβολής της, είναι σχετική και συνεπώς ακόμη κι αν ο ένορκος είναι συγγενής ή υπήρξε συνήγορος στην κύρια ανάκριση του κατηγορουμένου, όμως δεν το πρόβαλε κανένα από τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα, δεν θα πρόκειται για κακή σύνθεση δικαστηρίου και ουδέποτε θα στηρίξει λόγο αναίρεσης, όπως ανωτέρω αναπτύχθηκε, πλην της περίπτωσης που προτείνεται εμπροθέσμως και το δικαστήριο δεν αποφαίνεται ή απορρίπτει αναιτιολόγητα, οπότε και η σχετική ακυρότητα δεν έχει καλυφθεί (αρ. 510 παρ.1 στοιχείο Β)

Επιπροσθέτως, το δικαίωμα της αναιτιολόγητης εξαίρεσης 2 ενόρκων από την πλευρά του εισαγγελέα και του κατηγορουμένου αντίστοιχα, που προβλέπει το άρθρο 396 έχει ιδιαίτερη πρακτική αξία, μολονότι μπορεί για τον κατηγορούμενο να λειτουργήσει ως δίκιο μαχαίρι, διότι καλείται να εξαιρέσει πρόσωπα βάσει ενστίκτου. Σε κάθε περίπτωση, ορισμένες παράμετροι, που θα σταθμίσει ενδεχομένως είναι το φύλο, ειδικά σε εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας, όπου οι γυναίκες, ούσες τα συνήθη, πάντως δε όχι τα αποκλειστικά, θύματα τέτοιων απεχθών πράξεων, μπορούν να “έλθουν στη θέση” του συγκεκριμένου θύματος και να εξαντλήσουν την αυστηρότητα τους, ίσως κάποτε και απέναντι σε έναν αθώο κατηγορούμενο. Αυτό ακριβώς θα προσπαθήσουν να εκμεταλλευτούν και ο συνήγορος υπεράσπισης, αλλά και ο συνήγορος υποστήριξης της κατηγορίας, ακολουθώντας την πιο συμφέρουσα τακτική. Αφενός ο συνήγορος υπεράσπισης θα προβεί σε εξαίρεση δύο γυναικών, εξαντλώντας το αριθμητικό του περιθώριο, αφετέρου ο συνήγορος υποστήριξης της κατηγορίας θα προσπαθήσει να επικαλεστεί

την ενσυναίσθηση τους, επιστρατεύοντας κάθε είδους συναισθηματικό τέχνασμα. Προσφάτως μάλιστα, στη γνωστή δίκη με το βιτριόλι, ο συνήγορος της κατηγορουμένης είχε προβεί σε εξαίρεση των γυναικών ενόρκων. Βεβαίως, αυτή η σκέψη είναι απλοϊκή και αναπαράγει έμφυλα στερεότυπα, όπως ότι οι γυναίκες είναι φύσει υπέρμετρα συναισθηματικές και δεν μπορούν να αποστασιοποιηθούν από την υπόθεση και να είναι αντικειμενικοί και δίκαιοι παρατηρητές, όπως οι άντρες, ή ότι είναι ευπειθείς και υποβολιμαίες. Αυτή η αντίληψη βάλει ευθέως όχι μόνο κατά της κρίσης των γυναικών εν γένει, αλλά ακόμη και κατά των γυναικών, που είναι δικαστές και εισαγγελείς. Έτσι, μολονότι είναι ένα τρικ που ακολουθείται συχνά όταν εκδικάζονται εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας ή εγκλήματα που το θύμα έχει επιλεχθεί βάσει φύλου ή που βάσει των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του οι γυναίκες μπορούν να ταυτιστούν ευκολότερα, θα λέγαμε ότι κοινώς ο κατηγορούμενος μπορεί να «την πατήσει». Έτσι, εξάγοντας ένα εύλογο συμπέρασμα με αφορμή την παραπάνω δίκη, όπου παρά το γεγονός ότι το σώμα των ενόρκων αποτελούνταν εν τέλει μόνο από άντρες, αυτό δεν είχε ουδέν θετικό αντίκρισμα στην ενοχή και την ποινή της κατηγορουμένης, η οποία και καταδικάστηκε σε απόπειρα ανθρωποκτονίας από δόλο σε ήρεμη ψυχική κατάσταση, και όχι σε βαριά σκοπούμενη σωματική βλάβη, στο οποίο στόχευε και ευελπιστούσε ο συνήγορος της και της επιβλήθηκε το ανώτατο όριο ποινής, ήτοι τα 15 έτη, θα λέγαμε ότι η εξαίρεση των ενόρκων είναι μία άκρως απρόβλεπτη διαδικασία.

Αφού αναλύθηκε το διαδικαστικό στάδιο της επιλογής των ενόρκων, σειρά έχει η αναφορά στον ουσιαστικό τους ρόλο. Η σημασία της θέσης που καταλαμβάνουν διαφαίνεται κυρίως από το γεγονός πως οι ψήφοι ενόρκων και τακτικών δικαστών είναι ισότιμες (αρ. 401 ΚΠΔ) κι αν αναλογιστεί κανείς πως οι ένορκοι έχουν την πλειοψηφία (4 έναντι 3) θεωρητικά μπορούν να καθορίσουν αποκλειστικά, εφόσον υπάρχει μεταξύ τους σύμπνοια απόψεων, την ενοχή ή την αθώωση του κατηγορουμένου. Σύμφωνα με το άρθρο 404, οι τακτικοί και οι λαϊκοί δικαστές συμπράττουν στη λήψη των αποφάσεων, αναφορικά με την ενοχή και την ποινή του κατηγορουμένου, καθώς και για ζητήματα όπως η μετατροπή ή η αναστολή της ποινής. Εντούτοις, το επόμενο άρθρο αφαιρεί ένα ποσοστό ύλης και το απονέμει αποκλειστικά στην κρίση των τακτικών δικαστών. Αυτό συμβαίνει είτε εξαιτίας της έλλειψης των απαιτούμενων νομικών γνώσεων εκ μέρους των ενόρκων λ.χ. αναφορικά με την αρμοδιότητα ή τη νομιμοποίηση της παράστασης για την υποστήριξη της κατηγορίας (άρθρο 404 παρ.1 περ. β) είτε λόγω ζητημάτων διαδικαστικής φύσεως, όπως είναι η επίδοση των εισαγωγικών της δίκης εγγράφων. Εξαιρείται ακόμη, η συμμετοχή των ενόρκων, από την απόφαση επί της αιτήσεως του κατηγορουμένου ή του εισαγγελέα για αναστολή εκτέλεσης της ποινής λόγω άσκησης

έφεσης, όταν η άσκηση του ενδίκου μέσου δεν έχει ανασταλτική δύναμη, δηλαδή όταν δεν επέρχεται αυτοδικαίως, ούτε όταν αυτή η κρίση εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια του δικαστηρίου (άρθρο 497 παρ. 7 και 8), όπως και από την απόφαση επί της αιτήσεως αναστολής εκτέλεσης της ποινής που επιβλήθηκε από το πρωτόδικο δικαστήριο, αν η έφεση απορρίφθηκε ως απαράδεκτη ή ανυποστήρικτη ή από το εφετείο, λόγω άσκησης αναίρεσης (άρθρο 471 παρ.2). Αντιθέτως σε όλες τις άλλες περιπτώσεις αναστολής εκτέλεσης, ακόμη και αυτής της παρ. 4 του άρθρου 497, όπου επιβάλλεται πρόσκαιρη κάθειρξη και το δικαστήριο αποφασίζει αξιοποιώντας τα κριτήρια της παρ. 8 του ίδιου άρθρου, αν θα αναστείλει την ποινή, η σύμπραξη των ενόρκων είναι υποχρεωτική. Έτσι, και κατά την πολύκροτη απόφαση, που ελήφθη στη δίκη Λιγνάδη, η αναστολή εκτέλεσης της 12ετούς πρόσκαιρης κάθειρξης δόθηκε με τη συμμετοχή των ενόρκων με πλειοψηφία 4 έναντι 3. Το άρθρο 405 επίσης αφήνει στα χέρια των τακτικών δικαστών την απόφαση για την άρση της αναστολής που δόθηκε κατ' άρθρο 102 ΠΚ. Επιπλέον, σύμφωνα με το άρθρο 406 μόνο οι τακτικοί δικαστές είναι αρμόδιοι να κηρύξουν την ποινική δίωξη απαράδεκτη ή να την παύσουν οριστικά. Εφόσον το απαράδεκτο της ποινικής δίωξης συνυφαίνεται με την ύπαρξη δεδικασμένου ή εκκρεμοδικίας (αρ. 57) ή την έλλειψη έγκλησης (αρ. 53), αίτησης (αρ. 41) ή άδειας (αρ. 56) ενώ η οριστική παύση της ποινικής δίωξης με την παραίτηση από το δικαίωμα έγκλησης (αρ. 54) ή με την ανάκληση αυτής (αρ. 55) ή με τη συμπλήρωση του χρόνου παραγραφής (αρ. 111 ΠΚ) ή με το θάνατο του κατηγορουμένου, σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 368, καθίσταται προφανές πως μόνο οι τακτικοί δικαστές έχουν τις αναγκαίες δικονομικές γνώσεις για να παύσουν οριστικά την ποινική δίωξη ή να την κηρύξουν απαράδεκτη. Το ίδιο ισχύει και για τις αιτήσεις ακύρωσης της απόφασης ή της διαδικασίας (αρ. 407) Τέλος, αν το ΜΟΔ καταδικάσει τον κατηγορούμενο μόνο για πλημμέλημα αρμόδιο για την εκδίκαση σε δεύτερο βαθμό είναι το ΜΟΕ, συντιθέμενο μόνον από τους τακτικούς δικαστές (αρ. 408 παρ.2)

-
1. Βλ. Λ. ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ, Η παρεπόμενη ποινή της αποστερήσεως των πολιτικών δικαιωμάτων 2021, δημοσιευμένο στο: <https://margaritis-law.gr/>
 2. Βλ. ΑΠ 1122/2019, «Αναιρεί την ως άνω, 317-318/2017 απόφαση του Μικτού Ορκωτού Εφετείου Θεσσαλονίκης, στο σύνολό της.»

IV. ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ

Προβαλλόμενης της διαδικασίας, που τηρείται στα μικτά ορκωτά δικαστήρια και περιγραφόμενου του ρόλου των ενόρκων καθ' όλη τη διάρκεια της δίκης, από την επιλογή τους έως τη συμμετοχή τους στη λήψη της απόφασης, η παρούσα ερευνητική εργασία θα ολοκληρωθεί με την αντιπαραβολή των δύο εκ διαμέτρου αντίθετων απόψεων σχετικά με την ανάγκη ύπαρξης του θεσμού. Για την ευχερέστερη παρουσίαση τους θα πρέπει να αναφερθούν τα βασικά πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα κάθε θέσης.

Πρώτον, εφόσον οι ένορκοι έχουν διαφορετική επαγγελματική προέλευση, διακρίνονται από τις ανόμοιες, σε σχέση με τους λειτουργούς της Δικαιοσύνης, εμπειρίες ζωής και σε συνδυασμό με το γεγονός ότι η ανάθεση του δικαστικού έργου από αυτούς εμφανίζεται ως ένα μοναδικό και ανεπανάληπτο γεγονός στη διάρκεια της ζωής τους, αντιμετωπίζουν με πιο «καθαρό μυαλό» και αυξημένη συγκέντρωση, προσοχή, ενδιαφέρον και παρατηρητικότητα τη διάγνωση των πραγματικών περιστατικών και την δικαστική εξέλιξη. Αντίθετα με τους τακτικούς δικαστές, που ως απόρροια της καθημερινής τριβής και ενασχόλησης με παρόμοιες υποθέσεις, αποκτούν «επαγγελματική διαστροφή», κρίνοντας με έναν αυτοματοποιημένο, μηχανικό τρόπο τις ιδιαιτερότητες κάθε κρινόμενης υπόθεσης, οι ένορκοι παρουσιάζουν μια ευρύτερη οπτική.

Μία πρόσθετη παρατήρηση αφορά στην κατανόηση εννοιών από τους ενόρκους, μιας που όπως υποστηρίζει και ο Ανδρουλάκης *«Επειδή οι ένορκοι είναι κατεξοχήν ικανοί και ενδεδειγμένοι να εκτιμήσουν, τι μπορεί και τι δεν μπορεί ο μέσος κοινωνικός άνθρωπος, τον οποίο ακριβώς και αντιπροσωπεύουν, αυτό δε το δύνασθαι του μέσου κοινωνικού ανθρώπου έχει ουσιώδη σημασία για τον καταλογισμό μιας άδικης πράξης στην ενοχή του δράστη της...»* Έτσι, συνεπώς οι ένορκοι, επιστρατεύοντας κατά βάση τους κανόνες της λογικής και τα διδάγματα κοινής πείρας, αντιλαμβάνονται τι σημαίνει κάποιος να βρίσκεται σε πραγματική πλάνη (αρ. 30 ΠΚ) ή σε άμυνα (αρ.22 ΠΚ) ή ακόμη και να υπερβαίνει τα όρια αυτής λόγω φόβου ή ταραχής εξαιτίας της επίθεσης που δέχτηκε (αρ. 23 εδ. β' ΠΚ) Δίνοντας ένα απλοϊκό παράδειγμα, θα λέγαμε ότι ο εκπρόσωπος του νομικού κλάδου γνωρίζει πολύ καλά ότι στην άμυνα γίνεται στάθμιση των εννόμων αγαθών και αν προσβληθεί στο πλαίσιο της άμυνας ένα ανώτερο αγαθό από αυτό στο οποίο στόχευε ο δράστης με την επίθεση του να προσβάλει, τότε έχουμε υπέρβαση των ορίων αυτής, η οποία τιμωρείται ανάλογα με την υπαιτιότητα του αμυνόμενου και πάντως δεν αίρεται ο άδικος χαρακτήρας της πράξης που ετελέσθη κατά την άμυνα. Έτσι, ο δικαστής θα αποφανθεί ότι υπήρξε

υπέρβαση της άμυνας, αν για παράδειγμα ο ιδιοκτήτης ενός σπιτιού προκαλέσει μία επικίνδυνη ή βαριά σωματική βλάβη στον επίδοξο κλέφτη που εισήλθε στην κατοικία του για να αφαιρέσει χρήματα ή χρυσαφικά, αφού η σωματική ακεραιότητα είναι πιο σημαντικό έννομο αγαθό από την ιδιοκτησία. Έτσι όμως, παραβλέπεται η κοινωνική διάσταση του θέματος, την οποία οι ένορκοι με ευκολία συμμαρίζονται. Κατά κύριο λόγο αυτοί μπορούν να έλθουν στη θέση του αμυνόμενου και να σκεφτούν το εξής λογικό επιχείρημα. Όταν εισέρχεται κάποιος στην οικία άλλου, ο δεύτερος δεν μπορεί να είναι σε θέση να αντιληφθεί το λόγο που το κάνει και πιο συγκεκριμένα τον εξατομικευμένο δόλο διάπραξης του επικείμενου εγκλήματος, δεν μπορεί να είναι δηλαδή στο μυαλό του δράστη¹. Για το λόγο αυτό, μπορούν να κατανοήσουν καλύτερα από τον δικαστή ενίοτε, και χωρίς πολλές αποδείξεις την περίπτωση της υπέρβασης λόγω φόβου ή ταραχής. Ακόμη, ως εκπρόσωποι του μέσου κοινωνικού ανθρώπου, μπορούν να αντιληφθούν την αιφνίδια έκρηξη ενός συναισθήματος ή πάθους, που συνθέτει την έννοια της σε βρασμό ψυχικής ορμής ανθρωποκτονίας του άρθρου 299 παρ.2 ΠΚ. Επομένως, η επιστράτευση λογικών επιχειρημάτων και συνειρμών, καθώς και της ενσυναίσθησης ως κατά κύριο λόγο, μοναδικά όπλα εκ μέρους των ενόρκων, συνιστούν και μία δικλείδα ασφαλείας για τον κατηγορούμενο, τον οποίον και μπορούν να προστατέψουν από την εφαρμογή ιδιαίτερα αυστηρών ή και άδικων νόμων.

Ένα τρίτο επιχείρημα υπέρ της συμμετοχής των ενόρκων στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης, απορρέει από την καθόλου τυχαία νομοθετική επιλογή, αυτοί να απαρτίζουν τη δικαστική σύνθεση μόνο ποινικών δικαστηρίων, και δη, μόνο εκείνων που εκδικάζουν βαρύτατα κακουργήματα και επιβάλλουν ακολούθως, επαχθείς, για την προσωπική ελευθερία των καταδικασθέντων, ποινές. Με άλλα λόγια, υποστηρίζεται πως η εξ ορισμού άνιση θέση στην οποία βρίσκεται ένας κατηγορούμενος, ο οποίος έχει απέναντι του ολόκληρη την Πολιτεία, πρέπει να εξισορροπείται με τη συμμετοχή στο στάδιο απόδοσης της ενοχής και επιβολής ποινής, ανθρώπων που είναι «όμοιοι» με τον κατηγορούμενο. Υπό αυτό το πρίσμα, οι επαγγελματίες δικαστές είναι αποστασιοποιημένοι και δεν δύνανται να έλθουν στη θέση του κατηγορουμένου, λαμβανομένου υπ' όψιν εξάλλου ότι είναι αντικείμενο της εργασίας τους η τιμώρηση ανθρώπων για εγκλήματα που διέπραξαν. Βρίσκονται, συνεπώς σε μία «υπεράνω» θέση, και η επιβολή ιδιαίτερα αυστηρών ποινών δικαιολογείται, όταν η αποδοκιμασία προέρχεται και από πρόσωπα που βρίσκονται σε όμοια θέση με τον κατηγορούμενο. Συνυφαίνεται ακόμη η παραπάνω άποψη και με το γεγονός πως όσο πιο αυστηρή είναι η ποινή, και ειδικότερα σε εγκλήματα με ιδιαίτερη κοινωνικοηθική απαξία, το βάρος ευθύνης αυξάνεται αντιστοίχως, και με έναν τρόπο πρέπει να το επωμιστεί ολόκληρη η κοινωνία².

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΝΟΡΚΩΝ ΣΤΗΝ ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΗ

Τέλος, πρέπει να επισημανθεί ένα ακόμη πλεονέκτημα, που αφορά στη φύση της ιδιότητας του ενόρκου. Έτσι, μολονότι οι ένορκοι μόνο πρόσκαιρα λαμβάνουν την ιδιότητα του δικαστικού λειτουργού, θεωρούνται υπάλληλοι κατά την έννοια του νόμου, και δη δικαστικοί λειτουργοί, με αποτέλεσμα να καθίστανται υποκείμενα του εγκλήματος παθητικής δωροδοκίας, ήτοι δωροληψίας, και μάλιστα της διακεκριμένης/κακουργηματικής περίπτωσης του άρθρου 237 του ΠΚ. Ωστόσο, ο σύντομος χρόνος εκπλήρωσης αυτού του προσωρινού δικαστικού καθήκοντος, σε συνδυασμό με τη μοναδικότητα της υπόθεσης, περιορίζει σε μεγάλο βαθμό το ενδεχόμενο επηρεασμού και διαφθοράς αυτών.

Στον αντίποδα, υπάρχουν σοβαρά μειονεκτήματα του θεσμού, τα οποία επισημαίνονται κατωτέρω. Δίχως πολλή σκέψη, το πρώτο και αυτονόητο μειονέκτημα σχετίζεται με την έλλειψη νομικών γνώσεων εκ μέρους των ενόρκων. Αυτές δεν μπορούν, εξάλλου να αποκτηθούν όσο διαρκεί μία δίκη, δεδομένου ότι πολλές φορές οι διαφοροποιήσεις είναι λεπτές και ταλανίζουν έως και τους πιο έμπειρους δικαστές. Ενδεικτικά, τα όρια μεταξύ ενδεχόμενου δόλου (άρθρο 27 παρ.1 ΠΚ) και ενσυνείδητης αμέλειας (άρθρο 28 ΠΚ) ή ηθικής (άρθρο 46 παρ. 1 ΠΚ) και έμμεσης αυτουργίας (άρθρο 49 παρ.1 εδ. β' ΠΚ) είναι εντελώς ρευστά, και απασχολούν εδώ και δεκαετίες τη νομική επιστήμη, για αυτό και έχουν διατυπωθεί διχονομίες ως προς το εύρος και το περιεχόμενο αυτών των εννοιών. Επομένως, για κάποιον μη νομικό, το ενδεχόμενο να κατανοήσει αυτές τις έννοιες, αλλά και να τις εντάξει στη μείζονα σκέψη του δικανικού του συλλογισμού, εμφανίζεται ακατόρθωτο στην πράξη.

Επιπροσθέτως, οι ένορκοι, ως μη νομικοί, είναι επιρρεπείς στη χειραγώγηση ή και παραπλάνηση όσον αφορά το σχηματισμό και την εκφορά της κρίσης τους τόσο από τα πρόσωπα που βρίσκονται εντός, όσο και εκτός δικαστικής αίθουσας. Έτσι, οι συνήγοροι, καθώς και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, βρίσκουν στα πρόσωπα των ενόρκων μία διέξοδο για να επηρεάσουν τη δικαστική κρίση και να παρεισφρήσουν στη διαδικασία διαμόρφωσης της, απόψεις που ταιριάζουν μόνο σε «λαϊκά δικαστήρια» και όχι στα εκ του Συντάγματος και του ΚΠΔ αρμόδια για την εκδίκαση των εγκλημάτων. Με αυτόν τον τρόπο, το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου, που προστατεύεται από το άρθρο 71 ΚΠΔ, αλλά και από υπερνομοθετικής ισχύος κείμενα, όπως το άρθρο 6 παρ.2 της ΕΣΔΑ, υφίσταται βάνουσο πλήγμα και φαίνεται να αντιστρέφεται, με αποτέλεσμα όσοι κατηγορούνται για την τέλεση μίας αξιόποινης πράξης να τεκμαίρονται ένοχοι μέχρι αποδείξεως της αθωότητάς τους! Και ενίοτε, ακόμη και τότε η κοινή γνώμη δεν πείθεται, με αποτέλεσμα το κοινωνικό στίγμα στην πλάτη ενός αθωωθέντος προσώπου να παραμένει για πάντα³.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΝΟΡΚΩΝ ΣΤΗΝ ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΗ

Πολύ βασικό μειονέκτημα συνιστά επίσης η αριθμητική πλειοψηφία των ενόρκων έναντι των τακτικών δικαστών. Εκ των πραγμάτων, οι ένορκοι, ως μη έχοντες νομικές γνώσεις, δεν είναι σε θέση να αιτιολογήσουν οποιαδήποτε απόφαση κι αν λάβουν. Ωστόσο, η αιτιολογία των δικαστικών αποφάσεων είναι μείζονος σημασίας, καθώς θωρακίζει τη δικαστική κρίση με αυξημένες εγγυήσεις, αποτελώντας και το αντιστάθμισμα της αρχής της ελεύθερης εκτίμησης των αποδείξεων-ηθικής αποδείξεως (άρθρο 93 παρ. 3 Σ. και άρθρα 139 και 177 ΚΠΔ) Εξάλλου, αν δεν είναι ειδική και εμπειριστατωμένη γεννά και λόγο αναίρεσης της απόφασης (άρθρο 510 παρ.1 δ' ΚΠΔ). Με τον τρόπο αυτό όμως, το βάρος αιτιολόγησης μετακυλιέται στους δικαστές, οι οποίοι ενδεχομένως να έχουν διαφωνήσει και να καλούνται να αιτιολογήσουν ειδικά και εμπειριστατωμένα μία απόφαση με την οποία δεν συντάσσονται. Ενώ, μία ακόμη παραδοξότητα αφορά στη δίκη που διεξάγεται σε δεύτερο βαθμό στο ΜΟΕ, το οποίο είναι αρμόδιο για την εκδίκαση των εφέσεων κατά των αποφάσεων, που εκδίδει το ΜΟΔ. Σε αυτήν την περίπτωση, θίγεται μία ακόμη βασική αρχή που σχετίζεται με το δικαίωμα του κατηγορουμένου όταν ασκεί ένα ένδικο μέσο, αυτό να εκδικάζεται από ανώτερους δικαστές, η κρίση των οποίων παρέχει περισσότερες εγγυήσεις ως προς την απόδοση ορισμένης κατηγορίας και επιβολής ορισμένης ποινής. Τι νόημα έχει επομένως, οι τακτικοί δικαστές να είναι ανώτεροι, αφού δεν υπάρχουν «ανώτεροι» ένορκοι, οι οποίοι ούτως ή άλλως διατηρούν την αριθμητική πλειοψηφία⁴;

Τέλος, γεννώνται και σοβαρά πρακτικά ζητήματα από τη συμμετοχή των ενόρκων στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης. Από την κατάρτιση του ετήσιου καταλόγου μέχρι την κλήρωση των ενόρκων και την πιθανή διαδικασία εξαιρέσεως τους, μεσολαβεί χρονικό διάστημα, το οποίο λειτουργεί σε βάρος της ούτως ή άλλως καθυστερημένης, στη χώρα μας, απονομής της δικαιοσύνης. Ακόμη, η χρονοτριβή οφείλεται και στη φύση των πολυμελών δικαστικών σχηματισμών του ΜΟΔ και του ΜΟΕ, όπου η παρουσίαση κωλύματος είναι πιο πιθανή, με αποτέλεσμα να υφίστανται και συνεχείς διακοπές.

Από όσα προεκτέθηκαν σχετικά με το ρόλο των ενόρκων στην ποινική δίκη, καθίσταται σαφές ότι και οι δύο απόψεις αναφορικά με την αξία συμμετοχής τους στα δικαστικά έργα, παρουσιάζουν πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα. Από τη μία, ουδείς δεν μπορεί να αρνηθεί την ιστορική σημασία του θεσμού και το γεγονός πως αποτέλεσε ύψιστη κατάκτηση του φιλελευθερισμού και της δημοκρατίας, σε εποχές που οι αρχές αυτές, κάθε άλλο παρά αυτονόητες ήταν, ωστόσο πλέον εμφανίζει μία απαρχαιωμένη χροιά, ειδικά αν αναλογιστούμε ότι οι επαγγελματίες δικαστές απολαύουν πλήρους προσωπικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας (άρθρο 87 παρ.1 και 2 Σ.), προέρχονται από διάφορα κοινωνικά στρώματα, βιώνουν τον παλμό και τις

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΝΟΡΚΩΝ ΣΤΗΝ ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΗ

παθογένειες της κοινωνίας στην οποία ζουν και το ίδιο το Σύνταγμα τους έχει αναθέσει το καθήκον απόδοσης δικαιοσύνης, συνεπώς έχουν λάβει πλήρη δημοκρατική νομιμοποίηση.

1. Βλ. Ι. ΜΑΝΩΛΕΔΑΚΗΣ, Ποινικό Δίκαιο 2005, 630-632
2. Βλ. Ν. ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗΣ, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης 2020, 143-145
3. Βλ. Ν. ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗΣ, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης 2020, 145-146
4. Βλ. Θ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ, «Ένορκοι στην ποινική δίκη: Ελπίδα του ενόχου και αγωνία του αθώου;» 2022, δημοσιευμένο στο: <https://www.lawspot.gr/>

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

I. Ελληνική

- Ν. ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗΣ, ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΗΣ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΔΙΚΗΣ 2020, σελ. 141 επ.
- Ι. ΜΑΝΩΛΕΔΑΚΗΣ, ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ 2005, σελ. 630-632
- Α. ΠΑΠΑΔΑΜΑΚΗΣ, ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑ 2019, σελ. 49-50, 82-83
- Κ.ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΣ, ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ 2016, σελ. 353-356

II. Ξενόγλωσση

- Μ. UMBERT, ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΘΕΣΜΟΙ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑΣ 2012, σελ.77-78, 154-157

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

- ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ, ΕΦΕΤΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ - Τμήμα Μεθόδων και Οργάνωσης 2022, δημοσιευμένο: <https://efeteioathinon.gr/>
- «Ο «βιασμός» του τεκμηρίου αθωότητας», του Απόστολου Δημ. Δόκου, 2021, δημοσιευμένο: <https://www.lawspot.gr/nomika-blogs>
- « Αιρετοί δικαστές και ΑΟΔ», του Κωνσταντίνου Λουκόπουλου 2015, δημοσιευμένο: <https://papers.ssrn.com/>
- « Η παρεπόμενη ποινή της αποστερήσεως των πολιτικών δικαιωμάτων», του Λάμπρου Μαργαρίτη 2021, δημοσιευμένο: <https://margaritis-law.gr/>

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΝΟΡΚΩΝ ΣΤΗΝ ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΗ

- «Ένορκοι στην ποινική δίκη: Ελπίδα του ενόχου και αγωνία του αθώου;» του Θεόδωρου Δημ. Σακελλαρόπουλου 2022, δημοσιευμένο στο: <https://www.lawspot.gr/>